

De rijke geschiedenis van voorbeeldige Indische Nederlanders

DOOR KIRSTEN VOS

De geschiedenis van Indische Nederlanders is het samenvattende boek van het gelijknamige NWO-programma, dat in 1996 gestart is. Eerdere boeken die binnen dit programma uitkwamen en in *De geschiedenis* worden samengevat, zijn *De oude Indische wereld (1500 – 1920)* – Ulbe Bosma en Remco Raben (2003), *In Indië geworteld. De twintigste eeuw.* – Hans Meijer (2004) en *De uittocht uit Indië (1945 – 1995)* – Wim Willems (2001). Met het in klare taal geschreven en rijk geïllustreerde *De geschiedenis* vatten de onderzoekers – Wim Willems, Remco Raben en Ulbe Bosma – samen hoe Indische Nederlanders hun moederland Indonesië verlieten en in het onbekende vaderland Nederland hun draai hebben gevonden.

*Jan Daniel Beynon, Indo-
Europees meisje op een stoel,
1873.*

In Indië hadden zij zich Nederlanders gevoeld, pas in Nederland merkten zij dat ze Indisch waren.

Foto van gerepatrieerde
Indische familie uit Meijer,
Indische rekening, 2005.

Indische Nederlanders waren afkomstig uit de voormalige kolonie Nederlands-Indië. Vaak waren zij van gemengde afkomst - één van hun (voor)ouders had Aziatisch bloed - en hun Europese bloed was niet per definitie Hollands. Hun Nederlands staatsburgerschap was vooral een juridische kwestie, in de negentiende eeuw werden zij juridisch gelijkgesteld waren aan de volbloed Nederlanders. Ook 'totoks' waren Indische Nederlanders. Totoks waren Nederlanders die deze kolonie tot hun thuisland rekenden en die net als de mensen van gemengde afkomst in Nederland moeite hadden weer een bestaan op te bouwen. Bosma, Raben en Willems geven aan dat vanuit de Indische gemeenschap de neiging bestaat deze laatste groep niet tot de échte Indische Nederlanders te rekenen, aangezien zij vanwege hun huidskleur en afkomst makkelijker konden integreren in het naoorlogse Nederland.

Bijzonder aan het boek van Bosma, Raben en Willems is de focus op de bevolkingsgroep Indische Nederlanders, in plaats van op Nederlands-Indië. Deze focus levert een genuanceerd beeld op van een complexe en diffuse bevolkingsgroep, die zich bij het omslaan van elke pagina steeds meer laat kennen. De kern van de identiteit van Indische Nederlanders is niet de etnische afkomst, maar de gedeelde ervaringen: het leven in Nederlands-Indië, de Japanse bezetting, de bloedige bersiap (de Indonesische vrijheidsstrijd), de soevereiniteitsoverdracht in 1949, het verlies van Indië, het gevoel van ontheemd zijn, de massale repatriëring in de jaren vijftig, de koude ontvangst in Nederland en het zich gedwongen voelen de Indische levensstijl te verloochenen.

In *De geschiedenis* komt de treurige paradox van Indische Nederlanders bovendien. In Indië voelden Indische Nederlanders zich verwant met Nederland. Het onderwijs was Nederlands, de straatnamen en de voertaal Nederlands, Nederland was de norm en de meeste Indische Nederlanders probeerden zich daar dan ook Nederlands te gedragen. Zij waren Nederlands. Aangekomen in Nederland merkten zij pas hoezeer zij niet-Nederlands waren. De auteurs noemen deze laatste constatering,

‘Zij zouden zo goed geïntegreerd zijn dankzij de eeuwenoude tolerantie van de Nederlandse bevolking. Daar had ik mijn twijfels over.’

het zich bewust worden van de eigen identiteit in een andere omgeving, een van de wetten van migratie. De Nederlandse regering noemde deze nieuwkomers repatrianten, om de acceptatie door de Nederlandse bevolking te vergroten: zij waren immers landgenoten. En omdat zij als zodanig behandeld dienden te worden, mocht van hen verwacht worden dat zij zich als Nederlanders gedroegen. Gedrag dat afweek van de Nederlandse norm – die zeker in de wederopbouwperiode zeer zuinig was – werd sterk veroordeeld. Niet alleen hadden Indische Nederlanders hun moederland voor altijd verloren, zij moesten nu ook nog hun Indische levensstijl verlaten. In Indië hadden zij zich Nederlanders gevoeld, pas in Nederland merkten zij dat ze Indisch waren. De voorbeeldige integratie van de Indische Nederlanders heeft haar tol geëist.

Een van de auteurs, prof. dr. Wim Willems, is sinds november 2005 hoogleraar Sociale Geschiedenis aan de Rijksuniversiteit Leiden. Daarnaast is hij verbonden aan het IMES (Instituut voor Migratie en Etnische Studies) van de Universiteit van Amsterdam als programmacoördinator. Willems heeft veel onderzoek gedaan naar immigranten en etnische minderheden, zoals zigeuners en Indische Nederlanders. Al sinds zijn afstuderen houdt hij zich met deze laatste groep bezig. In 1984 is de afstudeerscriptie *Indische Nederlanders, een onderzoek naar beeldvorming* door Moesson uitgegeven, die hij samen met Annemarie Cottaar had geschreven.

Hoewel zijn omvangrijke inzet voor de ontwikkeling van de geschiedenis van Indische Nederlanders anders doet vermoeden, is Willems niet van Indische afkomst. ‘Tijdens mijn studie ben ik me gaan interesseren voor Indische Nederlanders. In het naoorlogse Nederland werden Indische Nederlanders opgevoerd als voorbeeldgroep van integratie, en zij zouden zo goed geïntegreerd zijn, dankzij de eeuwenoude tolerantie van de Nederlandse bevolking. Daar had ik mijn twijfels over. Annemarie Cottaar en ik hebben toen samen afstudeeronderzoek gedaan. Ik ben gaan analyseren hoe over Indische Nederlanders geschreven werd in de literatuur, zij richtte zich op beeldvorming in de pers, door de overheid en op het beeld dat uit enquêtes naar voren kwam. Uit dat onderzoek kwam ondubbelzinnig naar voren dat er allerlei stereotypes waren in de denkbeelden over Indische Nederlanders.’

Van moederland Indië
naar vaderland Nederland
(Nationaal archief, Den
Haag)

Osman-çorbasi

een Turkse maaltijdsoep

DOOR BIEKE VERSLOOT

Op kamers in een studentenhuus of in een flatje van de woningbouw krijg je met allerlei verschillende mensen te maken. Zo ontmoette ik mijn Turkse buurman Osman, die heel toepasselijk een beetje suiker kwam lenen. Tja, zo gaat dat met geïntegreerde medeburgers denk je dan. Het was me echter ongewoon dat er de volgende dag een tasje met een heel pak kristalsuiker aan mijn deur hing. Het jaar daarna heb ik me geen zorgen moeten maken over eten. Osman werkte op de markt, bracht altijd van alles mee en weigeren was er niet bij. Onderstaand gerecht kreeg ik na een dinsdag werken op de markt bij Osman thuis voorgeschoteld. Omdat ik niet weet hoe het heet, noem ik het Osmanoep of Osman-çorbasi. Çorba betekent soep in het Turks, vandaar.

Ingrediënten (voor 4 personen)

- 1 bosje verse koriander
- 2 Turkse broden
- 8 tomaten
- 1 blikje tomatenpuree
- 1 aubergine
- 1 courgette
- 1 rode en 1 groene paprika
- 2 aardappelen
- 2 teentjes knoflook
- 1 ui
- 2 groene Turkse pepers
- zout
- 1 rode peper (met pitjes)
- lamsvlees (iets anders kan natuurlijk ook)
- 2 mokken water

Bereiding

Schil de aardappelen en snijd deze in acht stukken. Snijd vervolgens het lamsvlees en alle groenten in stukjes. Snipper knoflook, rode peper en een ui en fruit deze zacht in een ruime pan. Laat dit geheel eventjes bakken en voeg vervolgens het vlees en alle gesneden groenten behalve de tomaten toe. Als het vlees bruin kleurt en de groente zacht begint te worden kunnen de tomatenblokjes erbij. Bak deze even mee voordat je als laatste de tomatenpuree erdoor schept, twee mokken water toevoegt en het geheel aan de kook brengt. Als de soep kookt de aardappelen toevoegen en op een zacht vuur laten sudderen totdat de aardappelen gaar zijn. Op smaak brengen met wat zout. Koriander fijnhakken en door de soep roeren. Bewaar nog een beetje koriander om de soep bij het serveren mee te bestrooien. Opdienen in kommetjes met een flink stuk Turks brood erbij.

Tip

Verwarm het Turks brood even in de oven. Sluit de maaltijd af met een kopje mintthee. Op de markt vind je alle ingrediënten. Osman werkt er niet meer, maar de Turkse verkopers zijn altijd erg vriendelijk en alles lijkt er slechts één 'uuro' te kosten.

Het is opvallend dat pas vanaf de jaren negentig wetenschappelijk onderzoek naar de sociale geschiedenis van Nederlands-Indië op gang gekomen is. 'De koloniale geschiedenis riep beelden op van uitbuitende, rijke, discriminerende Indische Nederlanders. Daar wilde je je natuurlijk niet mee identificeren. In de jaren zestig kwamen de geweldsexcessen van Nederland tijdens de politieke acties in de openbaarheid. Je kreeg toen een versmalling van het onderwerp Nederlands-Indië. Begin jaren tachtig kwamen werken van literatoren uit en de bijlage van *Vrij Nederland* over hoe Indische Nederlanders tussen de wal en het schip zijn beland. Daarna kwam er meer aandacht voor minderheden, maar onderzoek was nog steeds erg gericht op bestuurlijk-politieke geschiedschrijving. Het verbaast me nog wel eens dat de tweede generatie Indische Nederlanders geen historici heeft voortgebracht, misschien dat zij niet door durfden te vragen, dat het te dichtbij was. Wie niet Indisch is, heeft meer afstand. Tjalie Robinson had een vooruitziende blik toen hij zei dat het waarschijnlijk de tok zou zijn die de geschiedenis van Indië zou schrijven.'

In de twintig jaar dat Willems onderzoek heeft gedaan naar Indische Nederlanders, is zijn perspectief veranderd. Schreef hij eerst vanuit een gevoel van verontwaardiging over de vooroordelen, tegenwoordig onderzoekt hij vooral de relatie tussen beeldvorming en gedrag. 'In het begin voelde ik vooral verontwaardiging, ik had weinig afstand tot het onderwerp. Nu vind ik vooral gedrag interessant dat volgt uit die vooroordelen. Of Drees racistische denkbeelden had, interesseert me niet echt. Het gaat erom hoe hij zich heeft opgesteld als gezagsdrager. Hij heeft benadrukt dat Indische Nederlanders repatrianten waren en daardoor hoorden ze er wel bij. Hoe worden gedachten omgezet in gedrag, daar gaat het om. Niet met ons denken sluiten wij anderen uit, maar door wat we doen. In 1996, toen ik voor het NWO-programma onderzoek ging doen, zocht ik naar een nieuw perspectief. Ik kwam op het idee om te onderzoeken hoe Indische Nederlanders zich in Australië gevestigd hadden. Het was opvallend dat zij niet die gevoelens van tweederangsburgerschap en verbittering hadden van de repatrianten in Nederland - zij voelden zich succesvolle Australiërs. Het kan dus ook anders.'

De huidige discussie over een canon van de Nederlandse geschiedenis zou je ook kunnen vertalen naar de geschiedenis van Indische Nederlanders. 'Ik hou niet van een canon, die is zo gefixeerd. Als mensen zich willen verdiepen in de geschiedenis van Indische Nederlanders, kunnen ze het beste de boeken van het NWO-programma lezen, maar ook literaire werken. *Familieziek* van Adriaan van Dis laat de tragiek van de eerste generatie zien - de ontheemding en de onontkoombaarheid daarvan, het moeizame aarden, de nawerking van de oorlog, het statusverlies en de wanhopige pogingen tot behoud daarvan. *Familieziek* is het samengebundelde drama van de eerste en tweede generatie. En de boeken van Marion Bloem en Rudy Kousbroek over Indië, maar bovenal Tjalie Robinsons *Piekerans van een straatslijper*, om te proeven wat typisch Indisch is. Ik zou zeggen, raadpleeg een combinatie van wetenschappelijke en literaire teksten.'

Een gesprek over de geschiedenis van Indische Nederlanders zou niet compleet zijn, zonder te bespreken over wie we het precies hebben. 'De eerste en tweede generatie Indische Nederlanders hebben hun wortels in Indië. Maar de daaropvolgende generaties? Er is geen Indië meer. Identiteiten zijn flexibel. Zolang je ruimte hebt om Indië voort te zetten, is er ruimte voor het besef Indisch te zijn. Mensen bepalen dat zelf.'

Bronnen

Ulbe Bosma, Remco Raben, Wim Willems: *De geschiedenis van Indische Nederlanders*. Bert Bakker - Amsterdam; 238 pagina's; € 19,95. ISBN 90 351 2932 6.